

Original Article

Pathology in the Thought of Abu Mansour Heravi (Based on the book of "Al-Abniyah an Hagahyegh Aladvyeh")

Hooshang Khosrobeigi^{1*}, Soghra Sadeghi²

1. Associate Professor; Department of History; Payame Noor University, Iran. (Corresponding Author)

Email: kh_beagi@pnu.ac.ir

2. History Teacher in Teaching and training District 19 of Tehran, Tehra, Iran.

Received: 18 Oct 2017 Accepted: 11 Mar 2018

Abstract

Background and Aim: "Al-Abniyah an Hagahyegh Aladvyeh" by Abu Mansour Heravi is the first book in Farsi language in the history of Iranian medicine in the Islamic era. The content of the book includes specialized terms in the branch of pharmacology. Although the work is a medical dictionary, it seems that the book could identify diseases and the structure of medical knowledge in the 10th and 11th centuries in Iran. The main problem of this study is based on this probability. The aim of this study was to determine the place of this work in the field of pathology in medical history.

Materials and Methods: This research is based on a bibliographic review of medical history studies based on qualitative and quantitative content analysis.

Ethical Considerations: Referring to texts, honesty and trust, referring to the texts used, avoiding bias in terms of texts or analyzes.

Findings: In this review, the importance of the "Al-Abniyah" Pharmacy book is shown. In this study, basic information was provided to define the Terminology of Diseases based on Heravi's thoughts.

Conclusion: According to the specialized terms identified for diseases in this book, the largest volume of terms for skin and hair diseases, intestinal diseases, sensory and motor neurological diseases, liver diseases, respiratory diseases, and diseases of women. The lowest volume is common to human and animal diseases.

Keywords: Abu Mansour Heravi; Al-Abniyah an Hagahyegh Aladvyeh; Diseases; Disease Knowledge

Please cite this article as: Khosrobeigi H, Sadeghi S. Pathology in the Thought of Abu Mansour Heravi (Based on the book of "Al-Abniyah an Hagahyegh Aladvyeh"). *Med Hist J* 2018; 10(35): 95-107.

بیماری‌شناسی در اندیشه ابومنصور هروی (متکی بر کتاب الالبنيه عن حقایق الادویه)

هوشنگ خسروبیگی^{۱*}، صغرا صادقی^۲

۱. دانشیار گروه تاریخ دانشگاه پیام نور، ایران (نویسنده مسؤول) Email: kh_beagi@pnu.ac.ir

۲. دبیر آموزش و پرورش، منطقه نوزده، تهران، ایران.

دریافت: ۱۳۹۶/۷/۲۶ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۲۰

چکیده

زمینه و هدف: کتاب «الالبنيه عن حقایق الادویه» اثر ابومنصور هروی برگیرنده کلمات تخصصی در شاخه داروشناسی است، گرچه این اثر یک فرهنگ دارویی می‌باشد، ولی از آن می‌توان بیماری‌ها و ساختار دانش پزشکی در قرون چهار و پنجم قمری را استخراج نمود. مسأله اصلی این پژوهش متکی بر این موضوع و نیز چگونگی توجه هروی به بیماری‌ها سامان یافته است. این پژوهش با هدف شناخت جایگاه این اثر در حوزه بیماری‌شناسی در تاریخ پزشکی انجام شده است.

مواد و روش‌ها: این پژوهش یک بررسی کتابخانه‌ای در حوزه مطالعات تاریخ پزشکی متکی بر کتاب «الالبنيه عن حقایق الادویه» و با روش تحلیل محتوای کیفی و کمی انجام شده است.

ملاحظات اخلاقی: در مراجعه به متون، صداقت و امانت‌داری، استناد به متون مورد استفاده، پرهیز از جانبداری در استنباط از متون یا تحلیل‌ها رعایت شده است.

یافته‌ها: در این بررسی، اهمیت کتاب داروشناسی «الالبنيه» نشان داده شده است. همچنین اطلاعات اولیه به منظور تدوین جدول شاخه‌های بیماری‌ها و نیز تدوین مجموعه اصطلاح‌شناسی (Terminology) بیماری‌ها در اندیشه هروی فراهم آمد.

نتیجه‌گیری: با توجه به اصطلاحات تخصصی شناسایی‌شده در مورد بیماری‌ها در این کتاب، بیشترین حجم اصطلاحات به ترتیب مربوط به بیماری‌های پوست و مو، ناراحتی‌های روده، بیماری‌های اعصاب حسی و حرکتی، عوارض کبدی، مشکلات تنفسی و بیماری‌های زنان و کم‌ترین حجم مربوط به بیماری‌های مشترک انسان و حیوان است.

واژگان کلیدی: ابومنصور هروی؛ الالبنيه عن حقایق الادویه؛ بیماری؛ بیماری‌شناسی

مقدمه

ابومنصور هروی از پزشکان نامدار ایرانی است که در قرون چهارم و پنجم قمری می‌زیست. کتاب مشهور او با عنوان «الابنیه عن حقایق الادویه» از ارزشمندترین ذخایر تاریخ پزشکی به زبان فارسی محسوب می‌شود. همان‌گونه که از عنوان این کتاب مشخص است، موضوع این اثر، معرفی و بررسی داروها و در حقیقت یک فرهنگ دارویی است که از این حیث، محتملاً می‌تواند جزء قدیمی‌ترین فرهنگ‌های دارویی جهان به حساب آید. اهمیت کار هروی در الابنیه از آن جهت است که او با توجه به پیشرفت پزشکی آن زمان و دشواری دسترسی به اطلاعات، به طور گسترده‌ای دست به جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های دارویی و پزشکی زده است، گرچه این اثر یک فرهنگ دارویی می‌باشد، ولی به نظر می‌رسد بتوان از این اثر، بیماری‌ها و ساختار دانش پزشکی در قرون چهار و پنجم قمری را استخراج نمود. مسأله اصلی این پژوهش، متکی بر این احتمال و نیز چگونگی توجه به بیماری‌ها و سنخ‌شناسی بیماری‌ها در اندیشه هروی سامان یافته است. اهمیت این مسأله از آنجا افزون می‌شود که الابنیه از جمله قدیمی‌ترین متن‌های برجای‌مانده از تاریخ پزشکی در ایران دوره اسلامی می‌باشد.

هدف این مقاله استخراج کلمات مرتبط با بیماری‌ها متکی بر مسأله فوق می‌باشد. دستاوردهای این بررسی می‌تواند ما را با ساختار دانش بیماری‌شناسی در تمدن ایرانی - اسلامی در قرون میانه اسلامی و به خصوص در اندیشه هروی آشنا سازد و در پژوهش‌های بعدی از این حیث مورد استفاده قرار گیرد، زیرا احتمال داده می‌شود که متون پزشکی بعدی از این اثر بهره برده و یا از ساختار بیماری‌شناسی این اثر استفاده کرده‌اند. در حقیقت این کار، اقدامی تکمیلی در تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی در تمدن ایرانی - اسلامی به خصوص در حوزه زبان فارسی می‌باشد و می‌تواند مبنای مطالعات دیگر در حوزه بیماری‌شناسی در تاریخ پزشکی ایران قرار گیرد. همچنین کاربرد عناوین فارسی بیماری‌ها می‌تواند در شناخت معادل‌های فارسی بیماری‌ها در تمدن ایرانی - اسلامی ما را یاری‌گر باشد.

مواد و روش‌ها

این پژوهش یک بررسی کتابخانه‌ای در حوزه مطالعات تاریخ پزشکی متکی بر کتاب «الابنیه عن حقایق الادویه» است که با رویکرد توصیفی - تحلیلی و با روش تحلیل کیفی و کمی انجام شده است.

ملاحظات اخلاقی

در مراجعه به متون، صداقت و امانت‌داری، استناد به متون مورد استفاده، پرهیز از جانبداری در استنباط از متون و در تحلیل‌ها رعایت شده است.

یافته‌ها

با توجه به گستردگی اطلاعات ارائه‌شده در الابنیه و اهمیت آن در تاریخ پزشکی، کتاب‌ها و پژوهش‌هایی از وجوه مختلف در خصوص الابنیه انجام گرفته است. صرف نظر از برخی پژوهش‌ها که در قالب مقدمه‌ای بر چاپ اثر و یا تعلیقاتی که در حوزه تصحیح نسخه خطی این اثر صورت گرفته^۱، بیشتر این پژوهش‌ها در حوزه بررسی ویژگی‌های زبانی کتاب الابنیه انجام شده است. از جمله می‌توان به مواردی که در ذیل می‌آید، اشاره کرد:

در رابطه با ویژگی‌های زبانی کتاب الابنیه، پاون هُرن (Paul Horn) (۱۹۰۸-۱۸۶۳ م.) ایرانشناس و زبانشناس آلمانی، مطالبی به ترجمه آلمانی آخوندوف باکوئی از کتاب الابنیه افزود. ی. یولی. (A. Yuli) نیز فهرست لغات هندی را به ترجمه آخوندوف افزود. در سال ۱۹۶۳ ژیلبر لازار (Gilbert Lazard) صفحاتی از کتابش را به تاریخ تحقیقات و ویژگی‌های آوایی و صرف و نحو کتاب الابنیه اختصاص داد. در ۱۳۴۴ ش. / ۱۹۶۵ م. صفحاتی از الابنیه به همراه مقدمه کوتاهی از مجتبی مینوی منتشر شد. در ۱۳۵۳ منوچهر امیری، در کتاب خود به شرح فرهنگ داروها و واژه‌های دشوار الابنیه پرداخت. محمد قزوینی در ۱۳۵۴ کتابی با عنوان «فوایدی از کتاب الابنیه عن حقایق الادویه»، که حاوی مطالبی از لغات و تلفظ‌های خاص متن الابنیه بود، منتشر کرد. در ۱۳۵۰ ش. / ۱۹۷۵ م. هم رساله دکتری نصیر انبه،

پزشک ایرانی، با عنوان «مواد مهم داروشناختی کتاب الابنیه ابومنصور هروی» به زبان آلمانی منتشر شد (۱).

برخی پژوهش‌ها نیز از نظر تاریخی و داروشناسی به این اثر توجه کرده‌اند، از جمله مقاله‌ای با عنوان «ابومنصور علی الهروی» نگاشته شده در دایره‌المعارف بزرگ اسلامی (۲)؛ دو مقاله از محمد قزوینی با عناوین «قدیمی‌ترین کتاب در زبان فارسی حالیه» و «کتاب الابنیه» (۳)؛ «الابنیه عن حقایق الادویه، کهن‌ترین متن داروشناسی موجود به فارسی» نوشته عبدالحسین اسماعیل نسب (۴)؛ پژوهشی در رابطه با منابع مورد استفاده کتاب، با عنوان «بحثی درباره منابع الابنیه عن حقایق الادویه» (۵) و نیز «ابنیه پژوهی» (۶). دیگر پژوهش‌ها نیز عمدتاً در حوزه معرفی و شناخت بیشتر جایگاه این کتاب در حوزه زبان فارسی می‌باشد (۷-۸).

در این میان تنها پژوهش شناسایی شده در حوزه بیماری‌شناسی در الابنیه، کتابی با عنوان «فرهنگ داروهای سنتی بیماری‌های پوست بر اساس الابنیه عن حقایق الادویه» (۹) از منیژه عبداللّهی است که انحصاراً به بررسی بیماری‌های پوست توجه کرده است. در این میان باید به تلاش ارزشمند محبوبی اردکانی در تهیه فهرس تخصصی کتاب الابنیه نیز اشاره کرد. یکی از این فهرست‌ها، مشتمل بر نام بیماری‌ها و عوارض و حالات است. با این حال هدف محبوبی صرفاً تدوین یک فهرست بوده است.

۱- ابومنصور هروی و زمانه او

در کنار مستشرقانی چون فلوگل (Flugel) و زلیگمان (Zeligman) که در خصوص هروی و کتاب او پژوهش کرده‌اند (۳)، بیشترین بررسی در خصوص زندگی هروی توسط محمد قزوینی و مجتبی مینوی در سال‌های ۱۳۴۱ و ۱۳۴۵ در دو مقاله انجام شده است. حسین محبوبی اردکانی در سال ۱۳۴۶ در مقدمه‌ای که بر کتاب تصحیح شده الابنیه توسط احمد بهمنیار نوشت، ضمن درج دو مقاله فوق، بررسی خود را بر آن افزود (۱۰). در سال ۱۳۵۶ جلال خالقی مطلق نیز در مقاله‌ای (۱۱)، آگاهی‌های بیشتری از زمان زندگی هروی در اختیار قرار داد.

با این حال در مورد زمان زندگی هروی اطلاعات دقیقی در دسترس نیست؛ بر اساس بررسی‌های قزوینی مشخص شده که حتی نویسندگان بعد از هروی از وی یاد نکرده‌اند (۳). به عنوان نمونه جرجانی پزشک قرن ششم در ذخیره خوارزمشاهی، از برخی از طبیبان یونان و ایران و آثار ایشان به مناسبت نام می‌برد، لیکن از الابنیه و هروی یاد نمی‌کند (۱۲). در مورد زمان زیست هروی دو احتمال داده می‌شود، شواهد این دو احتمال نیز در کتاب الابنیه درج شده است. هر دو این احتمال بر اساس عبارت متن تقدیمی در دیباچه کتاب الابنیه عن حقایق الادویه است که هروی این کتاب را به یک امیر تقدیم کرده است. اولین احتمال این‌که برخی از مستشرقان اروپایی از جمله فلوگل و زلیگمان بر اساس شواهدی، احتمال داده‌اند که این امیر همان «منصور بن نوح بن نصر بن احمد بن اسماعیل سامانی» است که در سال‌های ۳۵۰ تا ۳۶۵ ق. حکمرانی داشته است (۱۰-۱). محمد قزوینی، نسخه‌شناس ایرانی، گرچه نظر این مستشرقان را محال نمی‌داند، ولی با این نظر به دیده تردید می‌نگرد و آن را «بسیار بسیار مشکوک» می‌داند (۱۰-۳).

در سال ۱۳۵۶ خالقی مطلق طی یک بررسی مفصل ضمن رد نظریه مستشرقان، نشان داد «امیر» مورد نظر هروی که کتاب به او اهدا شده، یکی از امرای بازمانده از خاندان حکومتگر محلی آل جستان است که در سال‌های ۴۲۱ تا ۴۵۳ قمری در منطقه طارم و جنوب گیلان حکمرانی داشت (۱۱). بر همین اساس به نظر می‌رسد نظر خالقی مطلق مقرون به صحت باشد. مضاف آنکه اگر بپذیریم هروی در دربار سامانیان می‌زیسته، احتمالاً می‌بایست برای پزشکان مشهور دربار سامانیان چون ابن سینا شناخته شده می‌بود.

به تأکید نجم‌آبادی، ابومنصور هروی و ابوبکر ربیع اخوینی بخاری پزشک قرن چهارم قمری، اولین اطبایی هستند که پس از سقوط ساسانیان، دو کتاب ارزنده به زبان فارسی در طب و داروسازی به رشته تحریر درآورده‌اند (۱۳).

۲- ویژگی‌های کتاب الابنیه

موضوع کتاب هروی، تدوین یک فرهنگ دارویی است. ظاهراً الگوی مؤلف در این اثر، کتاب‌های گیاه‌شناسی و دارویی

عربی بوده است (۱۴). عنوان مدخل‌ها به ترتیب حروف هجی است که به گفته هروی «تا بازجستنش آسان بود» (۱۰). وی اهداف خود را از تألیف در مقدمه الابنیه چنین بیان می‌کند: «کتاب‌های حکیمان پیشین و عالمان طبیبان محدث همه بجستم و هرچه گفته بودند، به تأمل نگه کردم اندر ادویه و اغذیه مفرد و غیرش نیز و کردار هر داروی، و منفعت‌ها و مضرت‌هایشان... پس چون بدیدم هر کسی راهی گرفته بود تا قدر غرض خویش، بعضی از ایشان فصل‌هایی بیرون کرده بودند موجب و بعضی نه و نیز آن بعضی شرح تمام نکرده بودند، من خواستم که کتابی بنا کنم و هرچه شناسند اندر او یاد کنم از آن چیزها که استعمال کنند» (۱۰).

هروی در صفحات آغازین اثرش به وضوح بیان می‌دارد که در مورد قدرت و اثربخشی برخی از داروها میان حکیمان هندی و یونانی اختلاف نظر است. او اختلاف نظر را شرح می‌دهد، دلایل را نیز برمی‌شمارد، ولی در انتها، گرایش ابومنصور در بیان دیدگاه‌ها، بیشتر معطوف به دیدگاه‌های حکیمان هندی است. دلیل آن هم به گفته خود او این است که «دارو آنجا بیشتر است و عقاقیر آنجا تیزتر و خوش‌تر و همت آن مردمان به استقصا اندر حکمت بالغ‌تر است» (۱۰). پس در برابر یونانیان و حکمای روم که «به غلط افتاده‌اند، حکیمان هند بر صوابند» (۱۰).

بحث

۱- بیماری‌شناسی در الابنیه

اشاره یا معرفی بیماری‌ها در کتاب الابنیه از چند جهت حائز اهمیت است:

۱- به دلیل کم‌بودن منابع پزشکی در قرون چهار و پنجم قمری، این اثر می‌تواند ما را در حوزه شناخت بیماری‌ها در این قرون یاری دهد. مضاف آنکه این احتمال وجود دارد که این اثر مبنای مطالعات پزشکی نویسندگان بعدی قرار گرفته باشد. کثرت معرفی یا اشاره به بیماری‌ها در الابنیه به گونه‌ای است که امکان شناخت مجموعه بیماری‌های شناخته‌شده در تمدن ایرانی - اسلامی را در این دوره فراهم می‌آورد و بر

اساس آن می‌توان ساختار بیماری‌ها را در اندیشه هروی به صورت تقریبی ترسیم کرد.

۲- محیط پرورش هروی در قلمروی بوده که از نظر زبانی کم‌تر تحت تأثیر حمله اعراب قرار گرفته است. هروی چه کتاب خود را به خاندان سامانیان و چه به خاندان جستانیان اهدا کرده باشد، قلمرو حکمرانی هر دو این حکومت‌ها در مناطقی واقع بود که کماکان تحت تأثیر فرهنگ ایرانی و زبان و ادبیات فارسی باقی مانده بود. قلمرو حکومت سامانیان عمدتاً در ماوراءالنهر و خراسان و جستانیان عمدتاً در گیلان و الموت بودند. هر دو این حکومت‌ها نیز به نوعی از اعقاب ساسانیان محسوب می‌شدند؛ سامانیان از دهقان‌زادگان دوره ساسانی و جستانیان نیز احتمالاً از بازماندگان حکومت‌های محلی حاشیه جنوبی دریای خزر و دیلم در دوره ساسانی بودند (۱۵). شایان توجه است که بازخیزی زبان فارسی نیز از مناطق شرقی ایران یعنی خراسان و ماوراءالنهر آغاز شد. پژوهشگران یکی از وجوه اهمیت اثر هروی را، در زبان نگارش آن می‌دانند که به فارسی است. تدوین یک اثر در پزشکی به زبان فارسی، سال‌ها بعد توسط سیداسماعیل جرجانی در قرن ششم قمری صورت گرفت.

با توجه به این‌که هروی کتاب خود را در یک محیط فارسی نوشته، در کاربرد واژه‌ها تلاش کرده نام فارسی را درج کند و یا در معادل‌سازی، معادل فارسی را نیز بنویسد. وی این رویه را برای بیماری‌ها نیز به کار برده است. به عنوان نمونه کلمه «آجیش» (۱۰) به معنی تب و لرز که در گویش مازندرانی استفاده می‌شود؛ «بیهشی» (۱۰) که همان بیهوشی و در اینجا به معنی بیجانی است؛ «تاسه» که همان «تلواسه» و به معنی اضطراب و بی‌قراری است (۱۰)؛ «درشتی گلو» (۱۰) در اینجا به معنی گرفتگی گلو است؛ «ریش» به معنی زخم (۱۰)؛ «اندام شکنج» احتمالاً به معنی اندام پیچیده است (۲۰)؛ «شکوری» (۱۰) و یا «گیژه» به معنی پریشانی خاطر و گیجی» (۱۰)، گرچه هروی در کاربرد کلمات عربی نیز امساک نکرده است.

۳- از دیگر وجوه اهمیت این کتاب از نظر بیماری‌شناسی، توجه هروی به بیماری‌های مشترک انسان و حیوان است که

تاجبخش نیز این موضوع را با اهمیت تلقی کرده است (۱۶). از جمله هروی بین گاز سگ غیر هار و سگ هار تفاوت قائل شده و برای درمان برخی عوارض بیماری‌های ناشی از گزیدن سگ‌هار، دارو تجویز می‌کند. یکی از عوارض بیماری‌های، ترس از آب است. به نوشته هروی، «پوست شکال [آهو] چون برگزیده کلب الکلب [سگ هار] ببندند از آب نترسد» یا «چون گندم را بریان کنند و بسایند و بر گاز کلب الکلب نهند سود دارد.» وی چندین دارو را برای درمان هاری نوشته است. هروی همچنین از بیماری طاعون و داروهای مرتبط با درمان آن را نوشته است (۱۰).

کثرت توجه هروی به بیماری‌ها در یک فرهنگ دارویی به گونه‌ای بوده که حسین محبوبی‌اردکانی^۳ - که تصحیح احمد بهمنیار به کوشش او به چاپ رسیده - در کنار تنظیم فهرس برای این اثر، فهرست «بیماری‌ها و عوارض و حالات» را نیز استخراج کرده است. این اقدام نشان می‌دهد که محبوبی اردکانی نیز به اهمیت درج بیماری‌ها در الابنیه که یک کتاب داروشناسی است، واقف بوده است. یکی دیگر از فهرست‌هایی که محبوبی اردکانی برای این کتاب تهیه کرده، فهرست مواد «اعم از دارویی و غیر آن» است. این فهرست، شامل نام ۲۱۴۱ دارو و مواد است. غالب این موارد با فراوانی تکرار محدود - یک یا دو مورد - است (۱۰). در مقایسه با این فهرست، فهرست «نام بیماری‌ها و عوارض و حالات» به تعداد ۳۸۱ و غالباً با تکرار فراوان ارائه گردیده است (۱۰) که نشان‌دهنده پر تعدادی نام‌بردن بیماری‌ها در یک اثر داروشناسی است. هر دو فهرست یادشده که توسط محبوبی اردکانی تهیه شده، شامل کلمات مندرج در متن (از هروی) و کلمات مندرج در پانویس (از سوی مصحح و نیز از سوی خود محبوبی اردکانی) می‌باشد. صرف نظر از وجود این فهرست‌ها، تعداد عناوین بیماری‌ها و داروها در کتاب الابنیه توسط پژوهشگران شمارش شد. صرفاً در متن - و نه در پانویس - حداقل ۲۵۴ نام بیماری استخراج گردید (جدول ۲)؛ در خصوص تعداد عنوان داروها در متن - و نه در پانویس - عدد ۵۸۴ به دست آمد. تعداد داروهای شمارش‌شده توسط سه پژوهشگر دیگر - نجم‌آبادی (۱۳)، امیری (۱۴) و تاجبخش (۱۶) - نیز به همین عدد نزدیک

است. در این مقایسه، نام بیماری‌ها حدود ۳۰٪ مجموع عناوین داروها و بیماری‌ها می‌باشد و نشان می‌دهد چه حجمی از کلمات تخصصی الابنیه به بیماری‌ها اختصاص یافته است. این مقایسه می‌تواند میزان توجه هروی را نسبت به بیماری‌ها در این کتاب و شناخت او را از بیماری‌ها برای ما آشکار سازد.

برای درک بهتر این نسبت‌ها و به منظور آشکارسازی میزان توجه هروی به بیماری‌ها، می‌توانیم از یک پژوهش مشابه که در مورد مجموعه کتاب‌های ذخیره خوارزمشاهی انجام شده، بهره گرفت. مجموعه سترگ ذخیره خوارزمشاهی یک دایرةالمعارف پزشکی در ده کتاب و مربوط به سال ۵۰۴ ق. - یعنی حدود یکصد تا یکصد و پنجاه سال پس از تألیف کتاب الابنیه می‌باشد. در این مجموعه، بخش عمده‌ای از مطالب، به بیماری‌ها و راه‌های علاج بیماری اختصاص یافته است (۱۲). در یک پژوهش اصطلاح‌شناسی و واژه‌شناسی که متکی بر این مجموعه کتاب صورت گرفته، حدود ۲۵٪ کلمات این مجموعه، به بیماری‌ها و حدود ۳۲٪ به داروها اختصاص یافته است (۱۷). این مقایسه نشان می‌دهد که در ذخیره خوارزمشاهی - که یک کتاب صرفاً داروشناسی نیست - نام داروها از کثرت بیشتری نسبت به نام بیماری‌ها برخوردار می‌باشد. به عبارتی در کتاب الابنیه علی‌رغم این که یک کتاب فرهنگ داروشناسی است، باز حجم متنابهی از کلمات به نام بیماری‌ها اختصاص یافته است.

اشاره هروی به بیماری‌ها به چند صورت ارائه شده است:

- ۱- خود بیماری و یک یا چند نشانه از یک بیماری را بیان می‌کند، مانند دانه «بان» «اثر و نشانه آبله ببرد» (۱۰). در اینجا از نشانه‌های بیماری آبله پس از بهبودی یاد شده است.
- ۲- صرفاً نام بیماری را می‌نویسد، چون در این موارد، هروی خواص دارو را توضیح می‌دهد، به کرات به این موارد، یعنی اشاره به نام بیماری در کتاب دیده می‌شود، مانند «پسی را سود کند» (۱۰) یا «بواسیر را سود کند» (۱۰).
- ۳- عوامل بروز یک بیماری را توضیح می‌دهد، مانند «ضیق النفسی نفس تنگی را که از رطوبت غلیظ خاسته بود» (۱۰) یا «لرز و آرایش [تشنج] ببرد که با کالیوی [هذیان] بود» (۱۰).

۴- پیشگیری از بیماری را بیان می‌کند، مانند در قسمت «بلاد» [میوه دارویی است] «جگر را زیان کند و او را با حذر باید خورد و از غایلتش پرهیز باید کرد که باشد که سرسام آرد» (۱۰). در بیان زیاده‌روی در خوردن عدس می‌نویسد: «چون بسیار خورد کسی که سودا بر وی غالب بود، اندر تنش بیماری‌هایی سودایی آرد، چون جذام و سرطان و وسواس» (۱۰) و یا در اطلاعات مربوط به لحوم [گوشت‌ها]، در رابطه گوشت گاو می‌نویسد: «گر کسی را طبع سودایی بود، از وی بسیار بخورد، بیماری‌های سودایی انگیزد» (۱۰).

۵- درمان و روش استعمال دارو در رفع بیماری را توضیح می‌دهد، به عنوان نمونه در بیان روش استعمال لبلاب [پیچک] در درمان بیماری‌ها و دردها می‌نویسد: «آبش چون ببینی بازافکنند، مغز پاک کند و ماده‌های مزمن که اندر گوش همی آید، ببرد و ریش‌های مزمن که اندر سر بود ببرد، و گر با روغن بادام بیامیزند و پنبه‌ایی اندر وی زنند و اندر گوش نهند درد گوش بشانند» (۱۰). در بیان و درمان برخی از بیماری‌ها به گفته‌های طبیبان دیگر رجوع می‌کند، مانند «جالینوس گوید که اغاریقون دارو پیرانست، برفق اسهال کند، و صفرا و سودا را از تن بتارد و بلغم را ببرد» (۱۰) یا «ابن الأرق روایت کند از ابن سیار که اندر روم دیدم چون کسی را خنازیر پدید آید، پیش خوکان بخسبد تا خوکان آن را بدنند بگیرند و بلیسند آن خنازیر برود و این از نوادر است، و من تحقیق این ندانم» (۱۰).

به منظور بررسی بیشتر، تعداد تکرار نام بیماری‌ها توسط هروی نیز مورد توجه قرار گرفت. در روش شناسایی و بررسی بیماری‌ها در الابنیه، ابتدا کلیه کلمه‌هایی که مرتبط با نام بیماری‌ها بود، شناسایی و در ۲۶ مجموعه‌های مرتبط به صورت جداگانه تفکیک شد. به منظور آگاهی از میزان توجه هروی و یا آگاهی از میزان شیوع بیماری‌ها، تکرار نام بیماری‌ها شمارش شد؛ از جمله هروی هر گاه بیماری را به صورت کلی مطرح کرده و نام بیماری خاصی از اعضای داخلی و خارجی بدن مورد نظر او نبوده، جملاتی مانند «سدد بگشاید» و مثال آن به کار برده است (۱۰) که در شمارش چنین مواردی حذف گردیده‌اند. همچنین در بیان خواص

داروها برای درمان بیماری‌های مختلف، اگر نام بیماری در متن خواص هر دارو دو بار تکرار شده، در شمارش همان یک بار مورد توجه قرار گرفته است. بر همین اساس و از نظر میزان فراوانی نام بیماری‌ها، به طور تقریبی ۲۵۷۰ مورد نام بیماری یا اصطلاح مرتبط با بیماری تکرار شده است. همچنین بر اساس جدول تقسیم‌بندی و نمودار مقایسه‌ای بیماری‌ها، بیشترین حجم کلمات مربوط به بیماری‌های پوست و مو و کم‌ترین حجم کلمات مربوط به بیماری‌های مشترک انسان و حیوان است. همچنین نمودار ۱ گزارش مناسبی برای شناخت شیوع بیماری‌های مختلف در مقایسه با دیگر بیماری‌ها در دوره معاصر هروی است. از جمله داده‌های به دست آمده نشان می‌دهد بیماری‌های پوست و مو، بیماری‌های روده، بیماری‌های اعصاب حسی و حرکتی، عوارض کبدی، مشکلات تنفسی و بیماری‌های زنان، بخش زیادی از مجموعه بیماری‌ها را به خود اختصاص داده است.

در حال حاضر نیز بیماری‌های پوست و مو، جزء بیماری‌های شایع در جهان هستند. به عنوان مثال بر اساس یک پژوهش متکی بر جستجو در مقالات Pubmed در سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۰، نشان داده شده که میزان بیماری پوستی آکنه در افراد با زمینه‌های وراثتی مختلف رو به افزایش بوده است. در سال ۲۰۱۳، ۸۵٪ افراد بین ۱۲ تا ۲۵ ساله دچار بیماری پوستی آکنه بوده‌اند (۱۸).

در میان بیماری‌های مرتبط با روده نیز که هروی مکرر به آن‌ها اشاره دارد، بخش زیادی شامل بیمارهای مقعد و به خصوص بواسیر و نیز دیگر بیماری‌های شکمی مانند اسهال و انگل‌های روده است. اکنون نیز بواسیر از بیماری‌های شایع دستگاه گوارشی است. بر اساس یک پژوهش، معمولاً بیماری بواسیر چهارمین علت مراجعه بیماری‌های سرپایی دستگاه گوارش به مراکز درمانی را تشکیل می‌دهد (۱۹).

همچنین بخش زیادی از بیماری‌های مرتبط با اعصاب حسی و حرکتی مورد اشاره هروی، بیماری‌های «فالج»، «لقوه»، «رعشه» و «استرخای عصب» است. فالج به معنی سست شدن یا ازکارافتادگی بخشی از بدن است. لقوه به بیماری کج شدن و سست شدن بخشی از اعضای صورت گفته

می‌شد. رعشه، لرزش غیر ارادی ماهیچه است و منظور از استرخای عصب، شل و سست شدن عصب است. تحقیقات کنونی نیز نشان می‌دهد که کماکان در مناطق مختلف جهان، برخی از بیمارهای این گروه مانند فلج عضلات و اندام‌ها (Paraplegia) (۲۰) و پارکینسون جزء بیماری‌های شایع در جهان هستند (۲۱).

در بین عوارض کبدی مورد اشاره هروی، بیشترین موارد مربوط به بیماری «سدد جگر» است. سدد جمع «سده» است. سده به هر گونه بند آمدگی در عروق و مجاری اطلاق می‌شد (۲۲). علاوه بر بیماری‌های روتین ناشی از سده، آمبولی‌ها (اعم از هوا و چربی) و ترومبوزها از بیماری‌های سددی هستند و برابر نظر ابن سینا، سده ریخی می‌تواند آمبولی هوا باشد (۲۲). به نظر می‌رسد کبد چرب که امروزه نیز شایع می‌باشد جزء بیماری‌های سددی باشد، که در بافت کبد بروز می‌کند (۲۲). در مجموعه بیماری‌های تنفسی نیز، اشارات هروی به بیماری «سعال» به معنی سرفه زیاد است. سرفه جزء عوارض بیماری‌های متعددی است. با توجه به این‌که هروی هدفش بیان داروها و کاهش عوارض بالینی بوده، تکیه او بیشتر بر ارائه داروها برای کاهش سرفه است. در طب سنتی سرفه به انواع مختلف تقسیم می‌شود (۲۳).

در بخش بیماری‌های زنان، تعداد ۶۶ مورد، یعنی حدود ۴۰٪ از این بخش، مرتبط با «طمث» و حیض است. در طب سنتی این عناوین مربوط به خونریزی‌های زنان است و اشاره‌های هروی در این خصوص در رابطه با کاهش یا افزایش خونریزی است. در طب سنتی کاهش یا افزایش خونریزی موجب بیماری است و باید مداخلات دارویی در مورد آن انجام شود (۲۴).

نتیجه‌گیری

کتاب الالبیه علی‌رغم آنکه یک فرهنگ دارویی محسوب می‌شود و مؤلف نیز هدف خود را تدوین یک فرهنگ دارویی دانسته است، منبعی ارزشمند در خصوص شناخت بیماری‌ها و معالجه بیماری‌ها محسوب می‌شود. بررسی نشان داد که این

کتاب، ذخیره‌ای ارزشمند در بیماری‌شناسی در قرون اولیه اسلامی در تاریخ پزشکی و به زبان فارسی محسوب می‌شود. در این اثر ۲۵۴ بیماری در بیست و شش مجموعه شناسایی شد که حدود ۳۰٪ مجموع عناوین داروها و بیماری‌ها را به خود اختصاص داده است. از نظر میزان فراوانی نام بیماری‌ها نیز، به طور تقریبی ۲۵۷۰ مورد نام بیماری یا اصطلاح مرتبط با بیماری تکرار شده است. این امر در مقایسه با یک اثر معتبر پزشکی - و نه صرفاً داروشناسی - یعنی ذخیره خوارزمشاهی، نشان می‌دهد که در ذخیره خوارزمشاهی، ۲۵٪ کلمات به بیماری‌ها و ۳۲٪ به داروها اختصاص یافته است.

همچنین این بررسی نشان داد بیشترین تکرار نام بیماری‌ها مرتبط با بیماری‌های پوست و مو به تعداد ۴۶۲ مورد (۱۷/۹۷ درصد)، بیماری‌های رودهای ۲۸۰ مورد (۱۰/۸ درصد)، بیماری‌های اعصاب حسی و حرکتی ۲۲۵ مورد (۸/۷ درصد)، عوارض کبدی ۱۸۵ مورد (۷/۱ درصد)، مشکلات تنفسی ۱۶۸ مورد (۶/۵ درصد) و بیماری‌های زنان ۱۶۲ مورد (۶/۳ درصد) است. همچنین از استخراج و تفکیک بیماری‌ها در مجموعه‌های مرتبط، امکان تدوین تقریبی جدول شاخه‌های بیماری‌ها و نیز تدوین مجموعه اصطلاح‌شناسی بیماری‌ها (Terminology) در اندیشه هروی فراهم آمد. مطالعات تکمیلی می‌تواند ساختار دانش پزشکی را در اندیشه هروی ارائه دهد. همچنین از تعداد تکرار نام بیماری‌ها، احتمالاً میزان شیوع بیماری‌ها، قابل شناسایی است. این پژوهش در کنار دیگر پژوهش‌های مشابه در دوره‌های تاریخی مشخص در مورد میزان شیوع انواع بیماری‌ها، راه‌گشا خواهد بود.

پی‌نوشت

۱. به نوشته امیری «هروی در الالبیه از ۵۸۴ دارو بحث کرده است، اما شماره داروهایی که در الالبیه ذکر شده است، منحصر به این رقم نیست. این ۵۸۴ در واقع عده مواردی است که هروی درباره هر کدام مستقلاً و مفصلاً سخن رانده، اما در ذیل هر یک از این مواد گاه به داروهایی دیگر نیز مختصر اشارتی کرده» است (۱۴).

۲. از جمله فرانسیسکو رومئو زلیگمان (۱۸۹۲-۱۸۰۸ م.) محقق در تاریخ پزشکی مشرق‌زمین، این کتاب را در سال ۱۸۵۹ با مقدمه‌ای به زبان لاتینی، در وین منتشر کرد. پس از آن عبدالخالق باکویی، ترجمه آلمانی آن را در ۱۸۹۳ در آلمان چاپ کرد؛ پاول هرن - ایران‌شناس و زبان‌شناس آلمانی - ویژگی‌های زبانی الابنیه را به ترجمه آخوندافزود؛ در سال ۱۹۶۳ ژیلبر لازار، صفحاتی از کتابش را به بررسی ویژگی‌های آوایی و صرف و نحوی زبان فارسی در قرون چهارم و پنجم، اختصاص داد. در سال ۱۳۴۴ ش. / ۱۹۶۵ م. بنیاد فرهنگ ایران، صفحاتی از الابنیه را به همراه مقدمه کوتاهی از مجتبی مینوی در قطع رحلی منتشر کرد (۱).

۳. حسین محبوبی اردکانی (۱۳۵۶-۱۲۹۴ ش.) پژوهشگر، نویسنده، رجال‌شناس، مصحح و از شخصیت‌های پرکار در حوزه مطالعات تاریخی بود. در زمانی که رایانه به شکل کنونی وجود نداشت، یکی از خدمات برجسته او به عرصه تاریخ، تنظیم فهرس مختلف برای کتاب‌های تاریخی بود. این کار نه تنها به دقت بسیار و حوصله فراوان نیاز داشت، بلکه به اشراف شخص بر حوزه مطالعاتی و موضوع کتاب نیز وابسته بود.

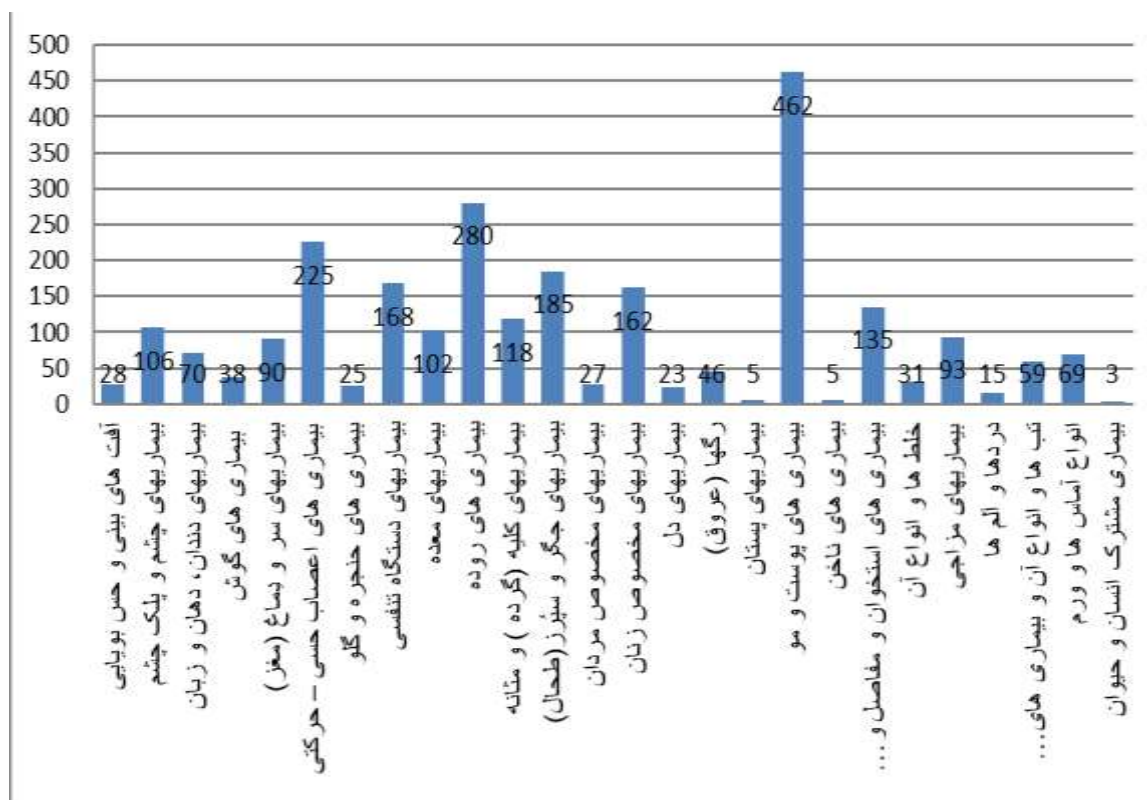
جدول ۱: مقایسه تعداد نام داروها و تعداد نام بیماری‌ها در کتاب الابنیه

مآخذ	تعداد داروها	تعداد بیماری‌ها	درصد نام بیماری‌ها
فهرست استخراج‌شده توسط محبوبی اردکانی	۲۱۴۱	۳۸۱	۱۵
شمارش عناوین داروها و بیماری‌ها توسط پژوهشگران مقاله	۵۸۴	۲۵۴	۳۰
شمارش تعداد عنوان داروها توسط نجم‌آبادی	۵۸۴	-	-
شمارش تعداد عنوان داروها توسط تاجبخش	۵۶۱	-	-
شمارش تعداد عنوان داروها توسط امیری	۵۸۴	-	-
گوستاو لبرشت فلوگل به استناد نسخه خطی الابنیه (۲۵)	۵۴۷	-	-

جدول ۲: مجموعه بیماری‌های مندرج در الابنیه

تقسیم‌بندی بیماری‌ها	تعداد تقریبی تکرار نام بیماری‌ها	درصد
آفت‌های بینی و حس بویایی از جمله رُعاف (خونریزی بینی)، سدد بینی، ناسور بینی، زکام، آماس سوراخ بینی، از بوی شنیدن بشدن	۲۸	۱/۸۰
بیماری‌های چشم و پلک چشم از جمله ریش و قروح و ناسور چشم، رمد و درد چشم، تاریکی چشم، سپیدی و تم چشم (آب مروارید)، غلظ و درشتی پلک و طبقه قرنی، آماس چشم، شبکوری، طُرفه (خون بسته در چشم)، ناخن (گوشت اضافی گوشه چشم)، تُوْثه (گوشت نرم در گوشه داخلی چشم)، دَمْعَه (اشک ریزش)، تَبْش، شوخ، تری چشم، گرچشم، نُزله چشم	۱۰۶	۴/۱
بیماری‌های دندان، دهان و زبان از جمله درد دندان، آبله دهان، آماس نک (سقف) دهان و بن دهان، قُلاع (برفک)، قروح و ریش دهان، دندان سوراخ و کرم‌خورده، گرانی زبان	۷۰	۲/۷
بیماری‌های گوش از جمله آماس گوش، کرم گوش، درد گوش، خارج شدن ریم از گوش، وسخ گوش (زخم ملتهب)، بانگ‌هایی که در گوش بود	۳۸	۱/۴
بیماری‌های سر و دماغ (مغز) از جمله سدد مغز، نسیان، سرسام (ورم دماغ)، وسواس، مالیخولیا، درد شقیقه، انواع صداع (سردرد)، گرمی و سردی و رطوبت سر و مغز، ریش سر، گوشاسب، سُبَات (خواب سنگینی که به دشواری بیدار شود)	۹۰	۳/۵
بیماری‌های اعصاب حسی - حرکتی از جمله لَقوه، فالج، صرع و امّ الصبّیان (تشنج کودکان)، سکنه، رعشه، خدر (خوابیدگی اندام)، لرز و تشنج و آرایش، عصب بر عصب‌افتادن، گیژه، اِستِرخا (سستی) اعصاب، عصب‌های مسنخ‌شده، فَسَخ عصب، عرق‌النّسا (تورم رگ سیاتیک)	۲۲۵	۸/۷
بیماری‌های حنجره و گلو از جمله آماس (ذبحه) گلو، ریش و درشتی گلو، لوزه یا لُهاَت (گوشت آویخته در حلق) فروآمده	۲۵	۰/۹
بیماری‌های دستگاه تنفسی از جمله رَیو (تنگی نفس)، ذات‌الجنب درد و ریش سینه و شش، نُزله، سعال (سرفه)، دُبحه (ورم گلو)، آماس و ریش سینه و گلو، خُنّاق (دیفتری)، انتصاب نفس، خفه، خنازیر (یا خوک، ورم غدد لنفاوی)، ضیق النفس (تنگی نفس)، گرفتگی گلو، لوزه، درشتی گلو، عُسْرالنفَس، ذات‌الجنب، سل یا بیماری باریک، نفث الدم (خونریزی ریه)، شُوصه (سینه‌پهلو)	۱۶۸	۶/۵
بیماری‌های معده از جمله درد معده، اِستِرخای معده (سستی معده)، آماس و ریش معده، کیموس، فواق (سکسکه) منش گردا و قی، سردی و گرمی معده، مسمومیت با زهر و فطر (قارچ) و خائق النمر (گیاه سمی)	۱۰۲	۳/۹
بیماری‌های روده از جمله اسهال و انواع آن، دوسنطاریا، سحج معایی و اودق - اختلاف دم و خون - خَلْفه - استطلاق - هیضه - زحیر - مَغص (پیچش شکم)، سَحَج (زخم روده)، باد و و نفخ ورم و درد شکم، کرم روده (دود) و حب القَرع (کرم کدو)، بواسیر، ریش و تراک (شقاق) و سستی و آماس مقعده، ریش و وِتراک رودگانی،	۲۸۰	۱۰/۸

		شوصه، استرخا، قولنج، یبسی و خُصر، دَبَله، منش گردا و قی
۴/۵	۱۱۸	بیماری‌های کلیه (گرده) و مثانه از جمله سنگ کلیه و مثانه، درد کلیه و مثانه، ریش کلیه و مثانه، سدد کلیه، سستی و تَبیش (التهاب) مثانه، عسر البول (دشواری و درد در خروج ادرار)، تقطیر البول، جَرَقه البول (سوزاک)، سوزای بول، بسته‌شدن بول
۷/۱	۱۸۵	بیماری‌های جگر و سِپُز (طحال) از جمله سدد سپرز و جگر، درد سپرز و جگر، آماس سپرز و جگر، بزرگی طحال، یرقان، دَرَب، سردی و گرمی جگر، اِسْتِسقا (آب‌خواستن)
۱/۰۵	۲۷	بیماری‌های مخصوص مردان از جمله آماس و سختی و سنگ خایه، ریش مذاکیر، فتق، خون ذکر
۶/۳	۱۶۲	بیماری‌های مخصوص زنان از جمله سدد رحم، درد رحم، آماس و باد و نفخ رحم، سختی رحم، زادن، اختناق رحم، بستن خون زن نَفَاس، طِمث یا حیض‌گشودن و بستن خون حیض، سستی رحم، کودک مرده را بیرون‌کشیدن
۰/۸	۲۳	بیماری‌های دل از جمله درد دل، خفقان (تپش قلب)
۱/۷	۴۶	رگ‌ها (عروق) از جمله سدد رگ‌ها، خونریزی، هیجان و جوش و گرمی در خون، خون از تر همی برفتادن (کم‌شدن فشار خون)
۰/۱	۵	بیماری‌های پستان از جمله آماس و سختی پستان
۱۷/۹۷	۴۶۲	بیماری‌های پوست و مو از جمله رَشک و شیش، خَزاز و سَپُوسه (شوره سر)، داء‌الثعلب (ریزش موی سر)، داء‌الحیة (خشک‌شدن به همراه پوسته‌پوسته‌شدن مانند پولک ماهی)، بُتْرها (بثور)، انواع ریش و جراحت، برص (پیسی)، سَلَع (شکاف)، بهق (لکه سیاه روی پوست)، آزَخ (زگیل)، جَذام گرّ و کنه و خارش، نَمَش (کک و مک)، کلف (کک مک و ماهگیر)، سَعفه یا شیرینه، جَرَب (اگزما) برش، تَراک‌های پوست در نقاط مختلف، وَسَخ، خُمَره (سرخ باد، دانه‌های سرخ که با سوزش ظاهر می‌شوند)، نَمَله (دانه‌هایی که با سوزش در بدن ظاهر می‌شود)، بلخیه، دمل، تَقَشَش (پوسته‌پوسته‌شدن) خَصَف (دانه‌های کوچک سرتیز)، بهق (لکه‌های سفید جلدی)، بَهَک (لکه سفید روی پوست)، اندام آتش سوخته و آب سوخته، انواع ریش و ناسور (زخم چرکی)، اثر گاز و زخم حیواناتی مانند مار، عقرب، کلب الکلب، کژدم، نیش زنبور، نیش هوام و اثر تازیانه و گاز انسان
۰/۹	۵	بیماری‌های ناخن از جمله داحس (ورم بن ناخن)، سپیدی بن ناخن، ناخن مُعَقَف‌شده
۵/۲	۱۳۵	بیماری‌های استخوان و مفاصل و اندام از جمله نقرس، وَجَع المفاصل (درد)، رنجگی و کوفتگی و خستگی مفاصل، استخوان آزرده و شکسته، درد بند و گشایها، درد پشت، درد گردگاه، درد ورکین، درد زانو، درد تهیگاه، درد کونسته، درد پهلوی، درد گازگاه در اندام، ضعف اندام و تن
۱/۲	۳۱	خلط‌ها و انواع آن از جمله خلط غلیظ و لزج، میراری، سودابی، محترق، سرد و بلغمی
۶/۳	۹۳	بیماری‌های مزاجی از جمله اسهال بلغم لزج و سودا و زردآب، شکستن و نشاندن صفرا، سوء المزاج، اسهال مِرّی (خونی)
۰/۵	۱۵	دردها و آلم‌ها از جمله درد جای نیش زنبور و عقرب و مار، درد از گرمی
۲/۲	۵۹	تب‌ها و انواع آن و بیماری‌های عفونی از جمله تب از ماده گرمی: غب (تب صفراوی) - محرقه (تب سوزاننده) - مطبقه (تب همیشگی و دائم)، تب از ماده سردی: مواظبه (تب هر روز به وقت مقرر) - تب چهارم (تبی که سه روز در میان حادث می‌شود)، شطر الغب (تب یک روز شدید و یک روز خفیف)، جازم (تب قاطع و برنده)، تب کهن و مزمن، تب‌های صفراوی و بلغمی، تب تیز، آبله، وبا
۲/۶	۶۹	انواع آماس‌ها و ورم از جمله آماس گرم، سرد، سخت، بلغمی، ماشرا (ورم خون و صفرا)، سرطان، دمل
۰/۱	۳	بیماری مشترک انسان و حیوان: کَلِب الکلب (هاری)، طاعون
	۲۵۷۰	جمع عنوان: ۲۵۴ عنوان جمع تکرار:

نمودار ۱: تعداد تکرار بیماری ها در الانبیه

References

1. Abu Mansur Muvaffak Herawi. Al-Abniyeh an Hagahyegh Al-advye. Translated by Amiri M. With Persian introduction by Afshar I, Sadeghi A. Tehran: The publication of the Institute of Iranian Academy of Sciences and the Iranian Treasury; 2009. p.38-40, 88. [Persian]
2. Science section in the Great Islamic Encyclopedia. Abu Mansur Muvaffak Herawi. In: The Great Islamic Encyclopedia. Tehran: The Centre for the Great Islamic Encyclopaedia; 1988. Vol.6 p.293-295. [Persian]
3. Ghazvini M. Twenty Articles. Tehran: Avicenna Press; 1988. Vol.2 p.264. [Persian]
4. Ismail Nasab A. Al-Abniyeh an Hagahyegh al-advye the oldest text of the medicinal herb in the Persian language the compilation of Heravith the 4th and 5th century AH. *JIITM* 2010; 1(1): 63-66. [Persian]
5. Keramati Y. Discussion about resources "Al-Abniyeh an Hagahyegh al-Advye". *Culture Magazine* 1997; 20-21: 311-318. [Persian]
6. Keramati Y. Research in Al-abaniya- book. *Heritage Report* 2008; 3(27): 6-9. [Persian]
7. Rahimi M. Tusi words "Al-Abniyeh an Hagahyegh Aladvye" book. *Mirror of Heritage* 2016; 14(59): 189-214. [Persian]
8. Mahdavi D. A probability in the name of the Book of Al-abniyeh or al-Abnaeh. *Mirror of Heritage* 2008; 27-28: 4-5. [Persian]
9. Abdolahi M. The dictionary of Traditional Diseases of Dermatological Drugs According to the book "Al-Abniyeh an Hagahyegh al-Advye". Tehran: Pjohande Press; 2003. [Persian]
10. Abu Mansur Muvaffak Harawi. Al-Abniyeh an Hagahyegh al-Advye. Edited by Bahmanyar A. Prepared by Mahbobi ardakani H. 2nd ed. Tehran: Tehran University Press; 1992. p.1-29, 359-420. [Persian]
11. Khaleghi Motlagh J. Asadi Tusi. *Majalla-ye Dāneškada-ye Adabīyāt o 'Olūme-Ensānī-e- Ferdowsi University of Mashhad* 1977; 13(52): 643-678. [Persian]
12. Gorgani I. Zakhireye Khwarazmshahi. Qom: Traditional Medicine Revitalization Institute Press; 2012. Vol.2 p.260, 262, 265; Vol.3 p.562, 567; Vol.4 p.778; Vol.6 p.60. [Persian]
13. Najm Abadi M. History of medicine in Iran after Islam up to the Mongol era. Tehran: Tehran University Press; 1987. Vol.2 p.634, 640. [Persian]
14. Amiri M. Dictionary of Drugs and Words, or Research on the Book of "Al-Abniyeh an Hagahyegh al-Advye" Muvaffak Addin Abu Mansur Ali Herawi. Tehran: Culture Foundation of Iran Publishing; 1976. p.24-26. [Persian]
15. Majidi E, Pzeshk M. Jastanian. In: The Great Islamic Encyclopedia. Tehran: The Centre for the Great Islamic Encyclopaedia; 2010. Vol.18 p.122-131. [Persian]
16. Tajbakhsh H. Iranian veterinary and medical history. Tehran: Tehran University Press; 2000. Vol.2 p.296. [Persian]
17. Khosrobeigi H, Jahani F. Medical Terminology in "Zakhireh Kharazmshahi" Book. *JIITM* 2016; 7(3): 289-300. [Persian]
18. Lynn D, Umari T, Dunnick A, Dellavalle R. The epidemiology of acne vulgaris in late adolescence. *Adolesc Health Med Ther* 2016; 7(1): 13-25.
19. Sun Z, Migaly J. Review of Hemorrhoid Disease: Presentation and Management. *Clin Colon Rectal Surg* 2016; 29(1): 22-29.
20. Noonan VK, Fingas M, Farry A, Baxter D, Singh A, Fehlings M, et al. Incidence and Prevalence of Spinal Cord Injury in Canada: A National Perspective. *Neuroepidemiology* 2012; 38(4): 219-226.
21. Zhang Z, Roman G, Hong Z, Bing C, Ming Q, Huang J, et al. Parkinson's disease in China: prevalence in Beijing, Xian and Shanghai. *The Lancet* 2005; 365(9459): 595-597.
22. Somi M, Minae M, Kamalinejad M, Mosadegh M, Mohammadi G. The Study of Liver Obstruction from the View Point of Avicenna. *JIITM* 2013; 3(4): 451-460. [Persian]
23. Moknatjoo R, sadeghpour O. Cough from the perspective of modern and traditional Iranian medicine. *JIITM* 2013; 4(2): 112-120. [Persian]
24. Yargholi A, Zareian M, Hafizi S, Faryabi R, Tabarraei M. Review on invasive and semi-invasive procedures to treat abnormal uterine bleeding in Iranian traditional medicine. *Iranian Journal of Obstetrics Gynecology and Infertility* 2017; 20(supplement): 46-55.
25. Flugel G. Die Arabischen- Persischen und Turkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien. Wien: K.K. Hof-Und Staatsdr; 1865. p.536.